

PRILOG POZNAVANJU NEOLITIČKIH NASELJA I NASEOBINSKIH OBJEKATA U SREDIŠNJOJ HRVATSKOJ

UDK 903.33 (497.5) "634"

Izvorni znanstveni članak

Prapovijesna arheologija

Original scientific paper

Prehistoric archaeology

Primljeno: 1996.01.25.

Received:

Tihomila Težak-Gregl
HR-10000 Zagreb, Hrvatska
Odsjek za arheologiju
Filozofskog fakulteta
I. Lučića 3

Prigodom arheoloških istraživanja na Starom gradu u Ozlju, u sloju koji je na osnovi keramičkih nalaza pripisan kasnoj lendelskoj kulturi otkriveni su ostaci jednog djelomično ukopanog stambenog objekta. To je zasad najstariji trag ljudske nastambe u široj karlovačkoj regiji. Kako su i inače, zbog istraživanja na ograničenim površinama podaci o stambenim objektima tijekom neolitika i eneolitika prilično oskudni, u članku se nastoji sagledati značenje spomenute nastambe u kontekstu ostalih neolitičkih nalaza nastambi u središnjoj Hrvatskoj, ali i u sklopu srednjoeuropskog lendelskog kulturnog kompleksa.

Poznavanje pojedinih prapovijesnih razdoblja još uvijek je vrlo neujednačeno u raznim regijama Hrvatske unatoč znatnim pomacima u odnosu na stanje 1979. godine. Tada je, u sklopu edicije "Praistorija jugoslavenskih zemalja", objavljena prva sinteza prapovijesnih kultura na području cijele Hrvatske (PJZ II, 1979, PJZ III 1979). Kada su u pitanju vremena neolitika i eneolitika onda je od samih početaka prapovijesne znanosti u Hrvatskoj najpovoljnija situacija bila u istočnoj Slavoniji i Srijemu. Konačno, prvi pokušaj prikaza neolitika u literaturi odnosi se na to područje (Victor 1870), a i prvo veće i značajnije istraživanje jednog neolitičkog lokaliteta vezano je uz Osijek. Godine 1897. kustos osječkog muzeja Vjekoslav Celestin istraživao je višeslojno naselje na položaju zvanom "Herrmannov vinograd" i to na površini od 794 m² što je i za naše današnje mogućnosti još uvijek relativno velika površina (Celestin 1897). Spomenuti je lokalitet

kasnije pripisan neolitičkoj sopotskoj kulturi. Prvi sveobuhvatniji prikaz razvoja neolitika i eneolitika predstavio je područje između Dunava, Drave i Save, a iznio ga je R. R. Schmidt kao dopunu svojoj monografiji o Vučedolu (Schmidt 1945). Sve je to odraz istraživanja koja su bila uglavnom koncentrirana upravo na spomenuta područja. Neolitik zapadnije od Slavenskog Broda nije postojao. Istraživanja neolitika u središnjoj Hrvatskoj počinju tek s iskopavanjima Stjepana Vukovića u Malom Korenovu kod Bjelovara 1956. g. i s njegovim prvim objavljenim izvješćem o tim iskopavanjima (Vuković 1958). Kada je 1961. g. S. Dimitrijević objavio rad "Problem neolita i eneolita u sjeverozapadnoj Jugoslaviji" obradio je zapravo problem navedenih razdoblja u središnjoj Hrvatskoj iako sam u uvodu ističe da pod pojmom sjeverozapadne Jugoslavije podrazumijeva zapadnu Slavoniju, sjeverozapadnu Hrvatsku, Baniju, Kordun i veći dio Slovenije (Dimitrijević 1961).¹ Tada je utvrdio postojanje

¹ Središnja Hrvatska je zapadni dio panonsko-peripanonskog prostora. Odlikuje se tipičnim peripanonskim značajkama: prožimanjem ravničarskih močvarnih prostora uz doline rijeka Save, Drave i Kupe, sa sušim pobrđima u podnožjima niskih i šumovitih gora. Krajnji sjeverozapadni dio izložen je predalpskim utjecajima dok na jugu ima naznaka krškog reljefa gorske Hrvatske. Ovamo pripada više manjih cjelina definiranih zemljopisnim obilježjima, ali i osebujnim povijesnim razvitkom: Međimurje, gornja Podravina, Hrvatsko zagorje, zagrebačka regija s Prigorjem, Žumberak, sjeverno Pokuplje, zapadno Pokuplje, Kordun, Banovina, posavsko-moslavačko područje, kalničko-bilogorsko Prigorje, koprivničko-đurđevačka Podravina. U arheološkoj se literaturi dio središnje Hrvatske uvriježilo nazivati sjeverozapadnom Hrvatskom. Ona prema katalogu "40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj" obuhvaća prostor omeđen Sutlom na zapadu, Ilovom na istoku, Murom i Dravom na sjeveru, te Savom na jugu (Katalog 1986, 4). U nju dakle ne ulaze Turopolje, Kordun, Banija i Pokuplje. Upravo stoga u svom se članku radije služim nešto širim pojmom središnje Hrvatske, jer Ozalj, smješten u sjevernom Pokuplju, nedaleko od slovenske granice, po uobičajenoj arheološkoj definiciji ne bi pripadao sjeverozapadnoj Hrvatskoj.

dviju neolitičkih kultura: trakasto-keramičke tipa Malo Korenovo i bapsko-lendelske. Petnaestak godina kasnije Dimitrijević će se vratiti pregledu stanja istraživanja u središnjoj Hrvatskoj na znanstvenom skupu HAD-a u Varaždinu. Ovaj pregled seže do 1975. g. (Dimitrijević 1975). Značajnije promjene u odnosu na stanje iz 1961. g. predstavlja uvođenje nove kulturne pojave tj. brezovljanskog tipa sopotske kulture što je rezultat Dimitrijevićevih istraživanja u Gornjim Brezovljanima kod Žabna 1973. g. Također je potpunije definirana korenovska kultura jer je u međuvremenu i sam Dimitrijević izveo pokusno istraživanje eponimnog nalazišta u Malom Korenovu, a otkrivena su i dva manja, slučajna nalaza iz Stare Rače i Ždralova kod Bjelovara koja su ukazala na prisutnost starčevačke kulture i u ovim krajevima. Ta je spoznaja pomaknula granicu rasprostiranja starčevačke kulture znatno zapadnije nego što je dotad bilo uobičajeno. Dakle, uz dvije već ranije potvrđene kulture, sopotsku i korenovsku, sliku su dopunile dvije nove, starčevačka kultura i brezovljanski tip sopotske kulture. Takva se situacija pojavljuje i u već spomenutom cjelovitom prikazu neolitika u Hrvatskoj 1979. g. uz nekoliko novih lokaliteta, ali i uz naznaku o mogućem postojanju jedne regionalne inačice lendelske kulture - tzv. alpsko-lendelske kulture (Dimitrijević 1979, 347-349). Ovu su pretpostavku potvrdila 1991. g. istraživanja u Ozlju na položaju Stari grad (Težak-Gregl 1993). Iako najnovija djela koja prikazuju trenutačno stanje istraživanja neolitika i daju popis nalazišta na području središnje Hrvatske (Katalog 1986; Registar 1990; Marković 1994), neosporno pokazuju da je u posljednjih petnaestak godina na tom području istraživanju neolitičkih i eneolitičkih kultura posvećeno pozornosti više nego u gotovo cijelom ranijem periodu, još uvijek je nedostatan za oblikovanje cjelovitog kronološkog sustava. Stoga je svaki novi nalaz dragocjen, a kad se dogodi da on ujedno ukazuje na prisutnost neke nove, dosad neutvrđene kulturne pojave u Hrvatskoj njegova je važnost tim veća. Upravo takvo značenje ima otkriće prapovijesnog sloja na ozaljskom Starom gradu.

Srednjovjekovni grad-dvorac podignut je na prirodnoj uzvisini što se na sjeveru strmo obrušava prema rijeci Kupi, ali nije puno pristupačnija niti s južne niti s istočne strane. Riječ je, dakle, o klasičnom primjeru gradine u čijem se podnožju još i danas nalazi izvor pitke vode. Gradina se uzdiže na razmeđu pokupske nizine i vapnenačkih obronaka bregovitog područja. Svojim položajem nadzire prirodnu komunikaciju rijekom Kupom između krajnjeg jugozapadnog ruba Panonske nizine i predalpskog prostora. Dakako da je takav strateški smještaj bio privlačan za naseljavanje već od prapovijesnih vremena. Arheološka istraživanja na sjevernom rubu gradine otkrila su gotovo 2m debeo prapovijesni sloj s materijalnom ostavštinom koja se na osnovi keramičkih nalaza može pripisati kasnom neolitiku i eneolitiku, odnosno lendelskoj i lasinjskoj kulturi. Iako debljina kulturnog sloja sugerira više horizonata naseljavanja, zbog kontinuiranog života i izgradnje na gradini gotovo do današnjih dana nije bilo moguće točno utvrditi stratigrafiju, a ni jasne tragove naseobinskih objekata. Ipak u najdubljem sloju

nedvojbeno je uočen veći jamski objekt smješten u prirodnom udubljenju stijene. Iako uz rubove jame nisu ustanovljeni tragovi drvenih stupova ili kolaca koji bi nosili konstrukciju zidova i krova, niz okolnosti upućuje na to da je riječ o stambenom objektu. Velika količina ulomaka kućnog lijepa po svoj je prilici ostatak zidova načinjenih od pruća oblijepljenog zemljom. Široki otisci na pojedinim ulomcima lijepa ukazuje na prilično jake drvene kolce. U jednom kutu objekta utvrđeni su ostaci ognjišta ili peći, zatim kameni žrvanj, te keramički utezi za tkalački stan. Sve su to standardni elementi opreme jedne neolitičke nastambe. Mnogobrojni ulomci keramičkog posuđa nastambu opredjeljuju lendelskoj kulturi. O veličini čitavog naselja zasada je nemoguće bilo što reći jer je istražen tek manji dio sjevernog ruba gradine.

Lendelska je kultura klasična neolitička poljodjelsko - stočarska zajednica. Većina njezinih naselja nalazi se usred plodnih ravnica. No ipak za smještaj naselja biraju se povišeni položaji - primjerice visoki lesni brežuljci u zapadnoj Mađarskoj (Zengövárkony, Dombay 1960) ili obronci Malih Karpata i Slovačkog rudogorja uz tokove rijeka Váh, Nitra i Ipel u jugozapadnoj Slovačkoj (Novotny 1962). U najstarijoj fazi naselja nisu utvrđena (Točík&Lichardus 1966), ali već u klasičnom periodu kulture sve su brojnija naselja s nekom vrstom fortifikacija. Najčešće su to opkopi i nasipi s palisadama. Naselja kasne lendelske kulture, koja već pripada eneolitičkom razdoblju, gotovo su bez iznimke utvrđena ili smještena na visokim, prirodno zaštićenim položajima (Podborsky 1970, 270-272). Upravo je takav položaj naselja u Ozlju, pa već i to govori da je u pitanju jedna kasna faza lendelske kulture.

Iako su većina istraženih lendelskih nalazišta naselja, podaci o naseobinskim objektima malobrojni su i manjkavi, poglavito za kasnije razvojne stupnjeve (Lendel III u Mađarskoj i Lendel II i III u Moravskoj i Slovačkoj). Prostor zapadne Mađarske obilježavaju prostrana, jednoslojna naselja izduljenog tlorisa (Lengyel, Zengövárkony, Aszód). Aszód, naselje starije lendelske kulture (Lendel I) smjestilo se istočno od Budimpešte uz važan komunikacijski pravac, na prirodno zaštićenom brežuljku koji okružuju dva potoka (Kalicz 1985). Ovo se naselje ubraja među tri-četiri najveća lendelska nalazišta, a u području istočno od Dunava predstavlja daleko najveće naselje. Sačinjavaju ga različite jame, jamski kompleksi i nadzemne kuće. Istraženo je pet spaljenih kuća, prosječne površine 25-30 m². Tragovi drvenih stupova i kolaca koji su nosili konstrukciju zidova nisu otkriveni, ali velika količina kućnog lijepa ukazuje na klasičnu neolitičku tehniku izgradnje kuća. S obzirom da nisu osobito velike te su kuće mogle biti dostatne tek za jednu manju obiteljsku zajednicu. Inventaru kuće pripada ovalno, malo iznad poda izdignuto ognjište zaglačane površine. Uz njega se nalazi kameni žrvanj. Među keramičkim materijalom osobitu pozornost privlači pet ručki poklopaca u obliku vrlo pojednostavljenih modela kućica, odnosno koliba (Kalicz 1985, Abb. 12). No sudeći po njima, kolibe su morale imati ravan krov što baš i nije uvjerljivo jer takav tip krova sigurno nije primjeren klimatskom podneblju sjeverne Mađarske. Vjerojatnije je objašnjenje da je riječ o modelima peći.

U sklopu velikog, klasičnog lendelskog naselja Zengövárkony izdvojena su tri tipa objekata koji su mogli imati stambenu namjenu (Dombay 1960, 166-168, Abb. 27-30). Prvi tip čini sustav manjih i većih jama različite dubine prekriven zajedničkim sedlastim krovom koji se oslanja na rubove krajnjih plićih jama. Čitava nastamba ima ovalni tloris, a središnji prostor za dnevni boravak dubine je 1-1,5 m. Drugi tip predstavljaju ovalne, izduljene nastambe čija je podnica ukopana 70-80 cm, ali je ravna. Ukoliko su u podu bile ukopane jame za zalihe, one su bile pokrivene tako da se preko njih moglo nesmetano hodati. Trećem tipu pripadaju tri u cjelosti nadzemne građevine. Riječ je o pravokutnim kućama s konstrukcijom od drvenih stupova i sedlastim krovom. Dvije od njih imaju i predvorje. Pripadaju mlađoj fazi naselja i zapravo nisu standardni tip kuće.

Slična je situacija u naselju kulture moravske slikane keramike Tešetice-Kyjovice (južna Moravska). Ondje je utvrđeno postojanje jedne nadzemne građevine te dvaju poluukopanih objekata s nadzemnom konstrukcijom od kolaca i šiblja (Podborský 1984). Nadzemna kuća pravokutnog je tlorisa, veličine 5,40 x 3,30 m, a konstrukciju zidova nose tri paralelna niza stupova. Krov je vjerojatno bio na dvije vode. Dvije djelomično ukopane kolibe nešto su manje (4,30 m x 3,00 m i 4,25 x 2,30/2,85 m), nepravilnog četverokutnog oblika zaobljenih uglova. Dubina ukopa jedne je 0,90 m, a druge između 1 i 1,10 m. Obje su imale jasne tragove tri reda drvenih stupova koji su nosili gornju konstrukciju zidova i sedlastog krova. U rekonstrukciji moravsko-slovačkih nastambi lendelske kulture izvanrednu pomoć pružaju nalazi keramičkih modela kuća, prije svih onaj s lokaliteta Strelice (Podborský 1984, T. VI). U lendelskom naselju u Svodinu (južna Slovačka) otkrivene su nadzemne kuće duljine između 8 i 27 m i prosječne širine 8-9 m. One veće poprečnim su pregradama podijeljene u više prostorija (Nemejčova-Pavůvková 1986). Pravokutni tlorisi kuća jasno su praćeni rupama od drvenih stupova ili uskim temeljnim jarkom u kojem se također ocrtavaju tragovi nosivih stupova. U cijelom istraženom prostoru naselja nije otkrivena niti jedna jama za zalihe pa se pretpostavlja da je u većim kućama jedna prostorija služila u te svrhe. Lendelsko naselje na lokalitetu Bučany (jugozapadna Slovačka) zapremalo je površinu cca 250 x 100-200 m na izdignutoj terasi potoka. Nedaleko od istočnog ruba terase uočeni su tragovi kružnog utvrđenja, tako tipičnog za rani stupanj lendelske kulture (tzv. Kreisgrabenanlage). Međutim svi naseobinski objekti, a riječ je isključivo o raznim jamama, nižu se s vanjske strane rovova i nasipa. Izuzetak je temelj jedne nadzemne građevine s dvije prostorije i predvorjem, smješten u sjeveroistočnom dijelu kružnog utvrđenja (Bujna & Romsauer 1986). To je najstariji primjer građevine tipa megaron u

Slovačkoj. S obzirom na jedinstveni tloris i specifičan smještaj ovo nije standardni stambeni objekt, već mu značenje treba tražiti u kontekstu čitavog kružnog utvrđenja.²

Sva dosad analizirana nalazišta i nastambe pripadaju ranijim razvojnim stupnjevima lendelske kulture Lendel I, odn. I a-c (periodizacija prema Kazdová & Košťurík & Rakovský 1994, Abb. 15). Međutim, kako je već rečeno, faktura, tehnologija, oblikovanje i ukrašavanje keramičkih izradevina na nalazištu Ozalj-Stari grad upućuju na njihovu pripadnost kasnoj lendelskoj kulturi, odnosno stupnjevima II i III. S lokaliteta Brodzany poznat je jedan uništen polujamski objekt promjera oko 7 m, dubine 1,40 m za koji se drži da je imao stambenu namjenu (Vladar & Krupica 1970). Međutim, u Nitri, na jednom od sedam lokaliteta kasne lendelske kulture (grupe Brodzany Nitra i Ludanice) otkriven je temelj nadzemne kuće trapeznog tlorisa veličine 4,7 x 10,9 x 6,6 x 10,9 m s tragovima okomitih drvenih stupova (Lichardus & Vladar 1970). Pougljenjeni ostaci stupa koji nije bio u liniji s ostalima, već je uvučen u unutrašnjost, kao i raspored keramičkih ostataka, upućuju na postojanje unutarnje pregrade (o.c. Obr. 6). Kako je riječ o oštećenom objektu, moguća je i druga varijanta po kojoj je čitava kuća dvostruko dulja (cca 22 m).

Ozaljskom keramičkom materijalu vrlo je blizak onaj iz gradinskog naselja Kramolin (Moravska) opredijeljen u stupanj Lendel IIa2 (Košťurík 1986). U sklopu naselja smještenog na uzvisini u meandru rijeke Jihlave, otkriveni su dijelovi fortifikacija (nasipi i palisade), ostaci glinom premazanih podnica kuća, tragovi rupa od stupova i kolaca, te peći. Na žalost većina podova uništena je izgradnjom mlađeg naselja pa je nemoguće donijeti potpunije zaključke o veličini i konstrukciji kuća.

Kasnoj lendelskoj fazi bez slikane keramike pripada dio dugačke kuće s apsidom otkopane u Vespremu (zap. Mađarska), veličine 18 x 9 m (Raczky 1974). Tloris kuće prati 8 x 0,25 m dubok i 0,50 m širok temeljni jarak u kojem su uočeni tragovi debelih drvenih stupova. No i ovaj objekt sigurno ne predstavlja standardni, svakodnevni tip nastambe kasne lendelske kulture. Naime, iako su podaci o naseobinskim objektima na ostalim nalazištima kasne lendelske kulture, odnosno Lendela III, u zapadnim krajevima Transdanubije vrlo skromni, čini se da je uobičajena nastamba poluukopana koliba prosječne površine 25-30 m kakva je otkopana u području južno od Szombathelya (Karoly 1994).

Stanje istraživanja lendelskih naselja u sadašnjem trenutku pokazuje da su ona tijekom ranog razvojnog stupnja kulture vrlo prostrana - primjerice jedno od najvećih istraženih naselja Tešetice-Kyjovice zapremalo

² "Kreisanlagen", odnosno utvrđene kružne osnove, specifični su objekti ranih lendelskih naselja. One međutim ne predstavljaju fortifikacije naselja jer se u pravilu naseobinski objekti nalaze s njihove vanjske strane. O njihovom značenju postoji čitav niz rasprava i mišljenja (Usp. Int. symp. 1986 i Int. symp. 1994) no kako nemaju bliže veze s užom temom članka samo ih usput spominjemo.

je prema V. Podborskom 13-15 ha. Krajem stupnja Lengyel I prosječna veličina iznosi 4-5 ha, dok se u kasnoj fazi (Lengyel II i III) smanjuje na 2 ha. Najmlađe naseobine sastoje se tek od nekoliko poluukopanih nastambi. Za ranu fazu karakteristični su utvrđeni kružni prostori (Kreisanlage), a za kasnu gradinska naselja podignuta na isturenim točkama iznad rijeka ili potoka. Potonja su često nastavana i dalje tijekom mlađih prapovijesnih razdoblja, pa i u srednjem vijeku. Povlačenje naselja iz plodnih ravnica na dobro osigurane i dominantne visinske položaje svakako je posljedica promjene društvenih struktura na razmeđu neolitika i eneolitika. Na cjelokupnom prostoru rasprostiranja lendelske kulture ne može se izdvojiti jedan izričiti tip nastambe. U svim su razvojnim stupnjevima prisutne kako nadzemne kuće, tako i poluukopani stambeni objekti.

Lendelsko naselje u Ozlju po svim se svojim obilježjima uklapa u upravo predočenu sliku. Smještaj naselja na prirodno zaštićenoj hridi iznad rijeke, te

djelomično ukopana koliba sa standardnom opremom neolitičke nastambe nedvojbeno ga svrstava u kasni razvojni stupanj ove kulture (Lendel II i III) što su uostalom potvrdili i nalazi keramike.

Prema podacima kojima zasad raspoložemo glede neolitičkih naseobina u središnjoj Hrvatskoj, izgradnja zemunica i poluzemunica jest tradicionalni način stanovanja u tim krajevima počevši od starčevačke kulture. Ona je toliko izražena da je obdržavaju i nositelji brezovljanskog tipa sopotske kulture, zajednice u čijem je oblikovanju veliku ulogu imala klasična sopotska kultura, a ona je, kako znamo, u svom matičnom slavonsko-srijemskom prostoru gradila isključivo nadzemne stambene objekte. Boravak i stanovanje u različitim jamskim i polujamskim prostorima u regijama središnje Hrvatske nastavlja se i tijekom eneolitičkog razdoblja u lasinjskoj kulturi. A upravo je potonja baštinica lendelske kulture, barem u jugozapadnoj zoni rasprostiranja čitavog lendelskog kulturnog kompleksa.

POPIS KRATICA

AÉ	- Archaeologiai Értesítő, Akadémiai Kiadó, Budapest	PA	- Památky archeologické, Československá akademie věd, Praha
Int. symp. 1986	- Internationales symposium über die Lengyel-Kultur, Nitra-Wien 1986.	SbPFFBU	- Sborník prací Filosofické fakulty Brněnské University
Int. symp. 1994	- Internationales symposium über die Lengyel-Kultur 1888-1988, Brno-Lódz 1994.	Slov. arch.	- Slovenská archeológia, časopis Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied v Nitre
OA	- Opuscula archaeologica, Radovi Arheološkog zavoda Filozofskog fakulteta u Zagrebu	VHAD	- Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva, Zagreb

POPIS LITERATURE

- Bujna & Romsauer J. Bujna & P. Romsauer, Siedlung und Kreisanlage der Lengyel-Kultur in Bučany, Int. symp. 1986, 27-37
- Celestin 1897 V. Celestin, Neolitska naseobina kod Osijeka, VHAD n.s. II
- Dimitrijević 1961 S. Dimitrijević, Problem neolita i eneolita u sjeverozapadnoj Jugoslaviji, OA 5
- Dimitrijević 1975 S. Dimitrijević, Neolit u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (pregled stanja istraživanja do 1975. godine) u: Arheološka istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, Izdanja HAD-a sv. 2, Zagreb
- Dimitrijević 1979 S. Dimitrijević, Sjeverna zona u: *Praistorija jugoslavenskih zemalja II - Neolit*, Sarajevo, 229-363
- Dombay 1960 J. Dombay, *Die Siedlung und das Gräberfeld in Zengővárkony*, Budapest
- Kalicz 1985 N. Kalicz, *Kökori falu Aszódon* (Neolithisches Dorf in Aszód), Múzeum füzetek 32, Aszód
- Károlyi 1994 M. Károlyi, Die Funde der spätesten Phase der Lengyel-Kultur in Westtransdanubien, Int. symp. 1994, 104-111
- Katalog 1986 *40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, Katalog izložbe, Koprivnica
- Kazdová & Košťurík & Rakovský 1994 E. Kazdová & P. Košťurík & I. Rakovský, Der Gegenwärtige Forschungsstand der Kultur mit mährischer bemalter Keramik, Int. symp. 1994, 131-155
- Košťurík 1986 P. Košťurík, Der Burgwall bei Kramolín und seine Stellung zur Zeit der Kultur mit mährischer bemalter Keramik, Int. symp. 1986, 143-151
- Lichardus & Vladar 1970 J. Lichardus & J. Vladar, Neskrolengyeliské sídliskové a hrobové nálezky z Nitry (Spätlengyelzeitliche Siedlungs- und Grabfunde aus Nitra), Slov. arch. 18-2, 373-419
- Marković 1994 Z. Marković, Sjeverna Hrvatska od neolita do brončanog doba, Koprivnica
- Nemejcová-Pavúková 1986 V. Nemejcová-Pavúková, Siedlung und Kreisanlagen der Lengyel-Kultur in Svodin (Südslowakei), Int. symp. 1986, 177-189
- Novotny 1962 B. Novotny, *Lužianska skupina a počiatky malovanej keramiky na Slovensku*, Brno

- Podborský 1970 V. Podborský, Současný stav výzkumu kultury s moravskou malovanou keramikou, Slov. arch. 18-2, 235-310
- Podborský 1984 V. Podborský, Domy lidu s MMK, SbPFFBU E 29, 27-66
- Raczky 1974 P. Raczky, Funde der spätesten Phase der Lengyel-Kultur in Westungarn, AÉ 101-2, 185-210
- Registar 1990 *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Varaždin
- Schmidt 1945 R. R. Schmidt, *Die Burg Vučedol*, Zagreb
- Težak-Gregl 1993 T. Težak-Gregl, Prapovijesno nalazište Ozalj-Stari grad, OA 17, 165-183
- Točik & Lichardus 1966 A. Točík & J. Lichardus, Ältere Phase der slowakisch-mährischen bemalten Keramik in der Südwestslowakei, PA 57-1, 84-91
- Victor 1870 J. Victor, *Le pelerin Slave*, Essek
- Vladar & Krupica J. Vladar & O. Krupica, Neskoro Lengyelská keramika z Brodzian, Slov. arch. 18-2, 353-371
- Vuković 1958 S. Vuković, Pokusno istraživanje neolitskog nalazišta Malo Korenovo, Starinar n.s. 7-8, Beograd

SUMMARY

CONTRIBUTION TO THE RESEARCH ON THE NEOLITHIC SETTLEMENTS AND SETTLEMENT DWELLINGS IN CENTRAL CROATIA

Ozalj, a medieval town, was erected on a natural hill, which steeply stretches to the Kupa in the north, but cannot be easily reached either from the southern nor from the eastern side.

It is a typical example of a hill fort with a spring of fresh water at its bottom to the present day. The hill fort is situated between the Kupa valley and the limestone hills of the pre-alpine region. By its position it controls the natural communications on the Kupa river. Such a strategic position has been very attractive for settlers since the prehistoric times.

The archeological excavations at the northern edge of hill fort found the prehistorical layer, almost 2 meters thick, with the material which, on the basis of the pottery findings, can be attributed to the Lengyel and Lasinja Culture. There is a large pit situated in the natural rock hole in the deepest layer. Although there is no proof of the wooden posts or poles for the walls or the roof at the edge of the pit, a number of facts shows it was a dwelling. A large amount of house glue is the remain of

the wattle and daub walls. The remains of a hearth or a fireplace, a stone millstone and earthenware weights for the tapestry loom were found in one corner. These are the standard elements of the furnishings in the Neolithic dwelling.

The current research into Lengyel settlements shows that they were very extensive at the stages of development, situated in the fertile fields and were not fortified. The settlements of the later period were, without exception, fortified and situated on high, naturally protected positions, which was the result of the changes in the social structures in the period between the Neolithic and Copper Ages. In the entire region of the Lengyel Culture typical dwelling did not exist.

Through all the stages of development there were huts above ground, together with various pit structures. The Lengyel settlement in Ozalj, with its position and the sort of half-pit structures, belongs to the late period of the development of Lengyel Culture (Lengyel II and III) which has been proved by the pottery findings.

Translation: Vida Kostrenčić-Lukić

